

POLITIČNA SOCIALIZACIJA, IZOBRAZBA IN AMBIVALENTNOST POLITIČNE PROFESIONALIZACIJE ŽENSK**

Povzetek. V prispevku, ki temelji na intervjujih s slovenskimi političarkami in politikami, avtorici analizirata dve skupini dejavnikov politične profesionalizacije – zgodnjo politično socializacijo ter izobrazbo in poklicne izkušnje. Ti dejavniki so vir političarkinih oz. politikovih kompetenc in veščin, pa tudi njene oz. njegove avtonomije v odnosu do politične stranke in svobode pri uveljavljanju političnih načel. Analiza intervjujev kaže, da ženske pogosteje in bolj nedvoumno kot moški izražajo nelagodje do poklicne politike in svoje politične funkcije, to nelagodje in ambivalentnost pa pogosto blažijo s sklicevanjem na svojo strokovnost, ki so si jo pridobile z izobrazbo in izkušnjami v prejšnjih poklicih.

Ključni pojmi: politična profesionalizacija, politična socializacija, izobrazba, spol, protislovja, ambivalentnost

Uvod

Sodobne znanstvene razprave o politični participaciji žensk problematizirajo širok spekter kulturnih, družbenih, političnih, pravnih, psiholoških dejavnikov, ki v liberalnih demokracijah vplivajo na neenako politično udeležbo žensk in omejujejo možnosti političnega vplivanja. Analize politične participacije žensk se najpogosteje usmerjajo na učinke spolno specifičnih spodbud in pričakovanj družbenega okolja; na možnosti pridobivanja izkušenj, relevantnih za politično delovanje; na ovire v politični profesionalizaciji, povezane z volilnimi sistemi, ki praviloma privilegirajo že uveljavljene posameznike, z organizacijo otroškega varstva, delitvijo dela med partnerjema in socialno varnostjo. Na teh analizah temeljijo tudi številne prakse in ukrepi, katerih cilj je vzpostaviti enako politično participacijo (vključno s politično profesionalizacijo) obeh spolov: proporcionalni volilni sistem in uvajanje kvot; načrtna promocija žensk; organizacija otroškega varstva in

---

* Dr. Sara Rožman, raziskovalka na Filozofski fakulteti; dr. Metka Mencin Čeplak, asistentka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

družinska zakonodaja, ki spodbuja delitev skrbi za otroke med starši; izobraževalni programi, ki ženskam omogočajo pridobivanje specifičnih vednosti in veščin za politično delo, predvsem pa pomagajo 'krepiti samozavest' žensk (več o tem v G. Antić, 1998; Jalušič in G. Antić, 2001).

V prispevku, ki temelji na dvaintridesetih intervjujih s slovenskimi političarkami in politikami, se omejujeva na dejavnike, ki bi lahko vplivali na politično profesionalizacijo intervjuvank in intervjuvancev: zgodnja socializacija, predvsem 'srečevanja' s politikom (politična aktivnost staršev, razpravljanje o politiki v družini in šoli); njihova interpretacija razmerij med strokovnim in političnim delom, med izobrazbo in predhodnimi poklicnimi izkušnjami na eni strani ter delom v profesionalni politiki na drugi. Pri tem posebno pozornost namenjava analizi protislovij, nelagodij in ambivalentnosti, s katerimi se soočajo poklicni politiki in – še posebej – političarke¹. Nelagodju, negotovosti in ambivalentnosti se ljudje, ki stopajo v poklicno politiko in v njej delujejo, težko izognejo ne glede na spol – že zaradi protislovne 'narave' profesionalne politike same. Poklicno politiko namreč zaznamujejo konfliktna razmerja med močjo, odgovornostjo in strastjo, če parafrazirava Webra (1918/1992). Hkrati so nosilci političnih funkcij prav zaradi moči in vpliva, ki ga imajo njihove odločitve na pogoje vsakdanjega življenja, nenehno izpostavljeni javni presoji (gl. Adam, 1992), ki je sicer nujen pogoj demokratičnega političnega sistema. Predpostavlja pa, da političarke nelagodja in negotovosti zaznavajo drugače kot politiki, in da z njimi tudi drugače upravljajo. Moč in boj za oblast, tekmovalnost in konfliktnost kot neizogibni elementi profesionalne politike namreč še vedno veljajo za 'normalen' izraz predpostavljene 'moške narave', 'politika' pa za tipično moško področje. Teh binarnih spolnih delitev ne zagovarja samo politično konservativna javnost, ampak tudi tista feministična gibanja, ki so se utemeljevala (in se še) na esencializmu, na (nepremostljivi, 'naravni') spolni razliki². Dodatno ga pogloblja ambivalenten odnos tistih feminističnih gibanj, ki vlado in parlament zavračajo kot mesto, kjer se reproducirajo patriarhalna gospodstvena razmerja (gl. Segal, 1978; Snitow, 1995; G. Antić, 1998). V osemdesetih letih 20. stoletja so se zahodne feministke sicer začele aktivno vključevati v politične institucije na lokalni ravni, ambivalenca do države in institucij političnega sistema pa ostaja.

Norme ženskosti so sicer protislovne: na eni strani v imenu enakosti pozivajo ženske, naj del politične odgovornosti za pogoje življenja v državi prevzamejo nase tudi z vstopom v parlament in vlado, na drugi pa vztrajajo pri esencialističnem razumevanju spolne razlike. Vendar to običajno ne

¹ S pojmom politik oz. političarka označujeva poklicne politike, torej ljudi, ki so plačani za delo v političnih institucijah, v našem primeru so to ministri in ministrice ter poslanke in poslanci.

² Več o ambivalentnosti, dvoumnosti konceptualizacij ženske in ženskosti, enakosti in razliki v feministični teoriji gl. npr. v Bahovec, 1998 in 1999.

zmanjšuje nelagodja žensk, ki se odločajo o politični profesionalizaciji, kar potrjuje tudi najina analiza.

Vpliv zgodnje politične socializacije na kasnejšo politično participacijo

Preveč enostavno bi bilo razlike med deleži moških in žensk v profesionalni politiki pripisati razlikam v izobraževalnih dosežkih, materialnim resursom ali času, ki ga namenijo opravljanju gospodinjanskega ali skrbstvenega dela. Razlike namreč vztrajajo kljub množičnemu vstopu žensk na trg dela in njihovim izobrazbenim dosežkom. Politična participacija (vključno s politično profesionalizacijo) je eden od rezultatov procesa politične socializacije, ki je v širšem pomenu »celotnost procesov, ki vodijo k usklajevanju posameznika s politično vsebino njegove družbe« (Južnič, 1989: 79). Eden od elementov, značilnih za vladajoče reprezentacije politike, je omejevanje politike in političnega na strankarske boje za moč in oblast ter prepričanje, da je (ta) politika svet, ki pripada moškim. To niti ne preseneča glede na dejstvo, da se medijske reprezentacije še vedno pogosto poslužujejo stereotipnih maskulinih podob politike kot moškega bojnega polja, podobe politikov pa se naslanjajo na prevladujoče koncepte družine in spolov in temeljijo na predpostavki, da je politika moški heroični projekt, kjer je naturalizirana voditeljska figura naravno moškega spola (Luthar, 2008).

Zasluge za uveljavitev pojma politične socializacije gredo predvsem Herbertu H. Hymanu, ki je leta 1959 objavil študijo z naslovom *Politična socializacija*. Politično socializacijo razume kot proces učenja političnega, kjer je eno ključnih vprašanj enakopravnost in možnosti na različnih področjih. Posebej se kaže ustaviti pri problemu spola, saj pripadnost določenemu spolu zaradi konstrukcije razlike vnaprej določa družbene in politične vloge ter pričakovanja, povezana s temi vlogami.

Družina kot dejavnik politične socializacije

Iskanje najzgodnejšega védenja o politiki in političnem, ki bi lahko vplivalo na kasnejše politično udejstvovanje žensk in moških, se običajno začne v družini. Družina zagotovo še danes predstavlja eno najpomembnejših institucij inkulturacije oz. enega najpomembnejših dejavnikov primarne socializacije, iz česar sledi, »/.../ da iz nje izvira politično relevantno védenje, toliko bolj zaradi trajnosti zgodnjih socializacijskih učinkov, ki se usidrajo v strukturo osebnosti« (Južnič, 1989: 116). V družini otrok pridobi prve vednosti o družbenem, kar je prvi k političnem védenju. Verjetno politični učinki družinske socializacije prav zato sodijo med tradicionalne teme politične socializacije (Godina, 1989: 117).

Pogost predmet raziskovanja politične socializacije je vloga družine v oblikovanju in utemeljevanju odnosa do oblasti ali natančneje avtoritete – med najbolj znane in odmevne študije sodi obširna študija o avtoritarni osebnosti, ki so jo leta 1950 objavili Adorno ter sodelavka in sodelavci. Vzpon nacizma v Nemčiji so povezovali z dominacijo avtoritarne, ogrožajoče očetovske figure v nemški družini, kar naj bi bili temelji za razvoj avtoritarne osebnosti, neodporne na totalitarizem. Pozneje, od šestdesetih let 20. stoletja dalje, so v Združenih državah Amerike opravili številne raziskave o povezavah med primarno socializacijo otrok in njihovim kasnejšim političnim udejstvom (gl. Greenstein, 1965; Hess in Torney, 1967; Iglitzin, 1974; Orum idr., 1977)

Za našo raziskavo in za najin prispevek so posebej relevantne raziskave, ki odpirajo vprašanje spolno specifične politične socializacije. Mayer in Schmidt (2004: 395) npr. opozarjata, da ima lahko družinsko okolje, ki najprej posreduje sporočila o kulturnih in družbenih normah ter o spolnih vlogah, tudi dolgoročne politične posledice. Njuna mednarodna študija srednješolske populacije je opozorila na pomembno razliko med spoloma pri izražanju političnega zanimanja. Ne samo, da so fantje kazali več zanimanja za politiko kot dekleta, ampak so fantom eni in drugi tudi pripisovali večji interes za politiko. Vendar Burns, Scholzman in Verba (2001: 138) opozarjajo, da je ugotovitve o pomembnosti politične socializacije težko preverjati. Tudi če obstajajo jasne in lahko razložljive razlike med mladimi glede na spol (teh pa pogosto ni, kot pravijo sami), na neposredne povezave med vzgojo otrok in njihovim kasnejšim političnim delovanjem v odraslosti ne moremo sklepati, saj ni longitudinalnih študij, ki bi posameznike in posameznice spremljale v daljšem časovnem obdobju. Da je tezo o vplivu družinske vzgoje na razlike v zanimanju za politiko med spoloma potrebno obravnava zelo previdno, opozarjajo tudi podatki za Slovenijo. Raziskava *Mladina 2000* na primer v starosti od 16 do 29 let ni zaznala razlik med spoloma, nasprotno pa je isto leto raziskava *Slovensko javno mnenje* v splošni populaciji zaznala izrazito razliko (Miheljak, 2002: 133). Ti podatki ponujajo več interpretacij. Politična socializacija v družini mogoče ni več izrazito spolno obeležena (za razliko od starejših generacij) ali pa je njen vpliv na zanimanje za politiko zanemarljiv in odločilni dejavniki razlikovanja nastopijo šele pozneje.

V okviru naše raziskave smo se v intervjujih s političarkami in politikami omejili na vprašanja o odnosu njihovih staršev do politike oziroma na vprašanje, ali so v njihovih primarnih družinah razpravljali o politiki.³ Analiza odgovorov ne kaže pomembnih razlik med ženskami in moškimi: na to vprašanje je odgovorilo štirinajst političark (od osemnajstih) in enajst

³ Pojma 'politika' v intervjujih nismo definirali, kar otežuje interpretacijo rezultatov.

politikov (od štirinajstih), od tega je osem političark in šest politikov odgovorilo, da so se v družini pogovarjali o politiki.

Prav veliko ne, ampak smo se pa tudi pogovarjali. Tako da sta starša govorila in predvsem sta mene vedno vključevala. Jaz sem bila edinka in sta me vedno vključevala v pogovore o vsem. Skratka o družinskih zadevah in seveda tudi o političnih zadevah. (političarka 12)

O politiki smo se veliko pogovarjali, zlasti oče je bil, kot sem že rekla, nekako usmerjen v to, da ga je vse zanimalo, [...], zato smo pri nas doma vedno poslušali poročila, gledali televizijski dnevnik, [...], tako da to je bilo nekako v družini. (političarka 13)

... v naši družini politike ni bilo. Oče je bil delavec, rudar, topilničar – in se v bistvu okoli tega nismo nič pogovarjali. /.../ oče nikoli ni bil član partije, mogoče je imel sam tudi do tega določeno distanco ali karkoli in se ne spomnim, da bi oče bodisi hvalil sistem bodisi kritiziral, ker je pač verjetno imel kakšne izkušnje. (politik 6)

Moj oče je zelo – ne aktivno politično angažiran, ampak človek, ki rad razmišlja o družbeno političnih vprašanjih. In midva sva se večkrat pogovarjala [...]. Tudi v obdobju, ko sem začela študirat, [...] smo doma razvijali politične debate in se pogovarjali in imeli nek odnos do politike. Nikoli je nismo jemali kot samoumevno oziroma kot nekaj nebodiga-treba, ampak kot nekaj, kar je prisotno v življenju ljudi. (političarka 9)

Starši (predvsem očetje, v enem primeru tudi mati) tretjine intervjuvanih (pet moških in tri ženske) so bili sicer nosilci političnih funkcij, kar pa ne pomeni, da je bila njihova aktivnost predmet družinskih pogovorov.

Moj oče je bil politični aktivist in je bil vključen v vse, zelo aktivno v skupnost in je temu primerno prejemal tudi neke funkcije. Se pravi v krajevni skupnosti, v občini in potem tud v državi. Bil je nazadnje delegat v skupščini Republike Slovenije. Mama je tudi bila delegatka, s tem da ona ni bila politična v tem formalnem smislu, je pa delovala javno zelo. (politik 4)

Oče se je ukvarjal s politiko in je bil tudi precej politično aktiven, bil je zvezni poslanec, bil je šef kabineta predsednika Slovenije dolga leta, generalni sekretar, skratka bil je politično aktiven, moram pa reči, da se doma o njegovem političnem delovanju, torej mi otroci, nismo pogovarjali. (politik 1)

... ko so me (predlagali, op.a.), da bi postala predsednica krajevne skupnosti, je bil tudi moj oče predsednik krajevne skupnosti [...], tudi moj tast je bil predsednik krajevne skupnosti [...]. (političarka 6)

V Sloveniji nimamo na voljo raziskav o vplivu družine na poznejšo politično participacijo. Tudi v naši raziskavi to ni bilo osrednje raziskovalno vprašanje, zato analizo intervjujev, ki smo jih opravili s političarkami in politiki, razumemo kot nekakšen uvod v bolj poglobljeno raziskovanje spolne zaznamovanosti politične socializacije. Na osnovi te analize ne moremo sklepati o razlikah med spoloma v družinski politični socializaciji niti o vlogi izkušenj s političnimi razpravami v družini ali o vlogi politične aktivnosti staršev na poznejšo politično participacijo otrok nasploh. Večina intervjuvanih sicer izhaja iz družin, kjer je bila politika bolj ali manj pogosto tema družinskih pogovorov, vendar njihova številčna premoč ni izrazita. Politiki in političarke (te še posebej), katerih starši so bili politično aktivni, pa so v manjšini. Trdimo lahko le, da so izkušnje s političnimi razpravami v družini v posameznih biografijah politikov in političark imele pomembno vlogo. Ob tem se odpira vprašanje, kateri dejavniki utrjujejo in povečujejo vpliv teh izkušenj in v kakšni smeri.

To vprašanje omenjava tudi zato, ker npr. Gidengil, O'Neill in Young (2008: 2) ugotavljajo, da lahko politično aktivna mati (oziroma druga pomembna oseba ženskega spola) pomembno vpliva na politično socializacijo deklet, saj prenaša močno implicitno sporočilo, da politika ni samo moška domena. Vpliv in pomembnost politično aktivne matere sta Hess in Torney (1968) poimenovala identifikacijski model politične socializacije. Ta model kljub imenu ne izhaja iz psihoanalitskega modela identifikacije, ampak iz enostavnega modela socialnega učenja z opazovanjem konkretnega modela (v našem primeru opazovanje in posnemanje vzornice oziroma druge pomembne politično aktivne osebe). Nekatero raziskavo ugotavljajo (Lawless in Fox, 2005), da je verjetnost, da so se njihove matere že potegovale za politično funkcijo, med kandidatkami za politične funkcije dvakrat večja kot med njihovimi moškimi kolegi. To empirično dejstvo je seveda mogoče pojasniti tudi drugače, recimo 'althusserjansko': da se dekleta, katerih matere so politično aktivne, lažje prepoznajo v ideologiji, ki jih nagovarja kot enake in enakopravne.

Šola kot dejavnik politične socializacije

Že Althusser (1971/2000) šolo opredeli kot najpomembnejši ideološki aparat države, saj prav v šoli poteka družbeno (ideološko) razvrščanje subjektov, dodeljevanje funkcij in ohranjanje obstoječih razmerij moči.

V večini empiričnih raziskav se izobrazba izkaže kot najmočnejši dejavnik politične participacije, tudi če upoštevamo še druge socioekonomske dejavnike (Shields in Goidel, 1997; Verba idr., 1995; Wolfinger in Rosentstone, 1980). Ker formalna izobrazba med drugim vključuje tudi verbalne, organizacijske in birokratske sposobnosti, ki so v procesu političnega delovanja še kako pomembne, naj bi bolj izobraženi lažje vstopali in delovali v polju političnega (Burns idr., 2001: 142) – podobno kot naj bi višje izobraženi zasedali boljša delovna mesta, ki jim omogočajo nadaljnji razvoj socialnih veščin. Višje izobraženi naj bi bili tudi bolj 'vpeti' v politiko, bolj politično radovedni, bolj informirani, učinkoviti in uspešni (ibid.). O tem, kakšno vlogo ima izobrazba v politični profesionalizaciji, in o tem, ali je mogoče z izobrazbo pojasniti nižji delež profesionalnih političark, več v nadaljevanju. Na tem mestu naju zanima predvsem šola kot prostor družbene promocije, pridobivanja pogajalskih, komunikacijskih in drugih veščin, ki so relevantne v političnem delovanju.

Intervjuvanke in intervjuvance smo v raziskavi spraševali, (a) ali so bili/bile v času formalnega izobraževanja nosilci/nosilke katere izmed funkcij (npr. predsednik ali predsednica razredne skupnosti, šolskega parlamenta itd.); (b) ali so bili član/članica kakšnega podmladka, društev, organizacij; (c) kdaj se je pojavilo prvo zanimanje za politiko in ali je to zanimanje vzpodbudila kakšna vsebina, predmet, dejavnost v šoli.

Intervjuvani so bili aktivni v različnih društvih (planinsko, športno, kulturno, turistično društvo, Društvo prijateljev mladine), v podmladkih strank, mladinskih in študentskih organizacijah, v združenjih (klub Organizacije združenih narodov) in krožkih (dramski krožek, pevski zbor). Večina političark (trinajst od šestnajstih) in politikov (sedem od skupno osmih) je bila v osnovni ali srednji šoli predsednica/predsednik razreda ali šolske skupnosti, predsednica/predsednik mladinske organizacije, športnega društva ali podmladka stranke. V svojih skupnostih so bili aktivni že relativno zgodaj, nekateri bolj, drugi manj intenzivno, razlik med spoloma pa nismo zaznali.

... sem bil pa predsednik oddelčne skupnosti, potem sem bil predsednik mladinske organizacije v tretjem in četrtem na celi gimnaziji, v drugem sem bil predsednik in ustanovitelj gimnazijskega športnega oziroma kulturnega društva [...]. Hkrati s tem pa še od sedmega razreda v krajevni skupnosti sekretar mladinske organizacije, potem pa tudi član predsedstva mestne organizacije. In potem ko sem prišel na fakulteto, sem že prvo leto [...] postal sekretar mladinske organizacije, potem član predsedstva OK ZSMS [...], po dveh letih urednik Tribune, pomagal postaviti uredništvo Tribune in tako naprej. (politik 4)

... v osnovni šoli sem bila predsednica razredne skupnosti, [...] v srednji šoli sem bila predsednica mladinske organizacije. No in potem na [...] fakulteti sem bila pa predsednica študentske organizacije Zveze komunistov. (političarka 15)

... srednja šola predsednik razreda in potem v srednji šoli kar nekaj aktivnosti, od šolskega radia, organizacija raznih prireditev in vsega tega. /.../ bil sem predsednik podmladka lokalnega, potem sem dve leti kasneje postal predsednik nacionalnega mladega foruma [...]. (politik 7)

Intervjuvanke in intervjuvanci prvi interes za politiko umeščajo v obdobje formalnega izobraževanja, nekateri že v obdobje osnovnega šolanja. To sicer ne pomeni, da je ta interes v vseh primerih neposredno povezan s šolskim delom: nekateri ga res eksplicitno povezujejo z učnimi vsebinami (iz zgodovine, sociologije in filozofije), drugi s takratnimi razmerami v svetu (vietnamska vojna in protesti zoper njo) in/ali z razmerami v takratni državi.

... v teh gimnazijskih časih in začetku študija je bila vietnamska vojna, potem je bilo obdobje hipijevstva [...] in to me je tako vedno pritegnilo. Jaz sem z zanimanjem te stvari spremljala, tudi sodelovala na lastno željo s kakšnimi prijatelji pri demonstracijah proti vojni v Vietnamu [...]. (političarka 12)

Ja, v največji meri seveda študij. Fakulteta za družbene vede je pač bila kalilnica, kovačnica, bom rekla takih ljudi, ki smo družbeno kritično razmišljali. (političarka 17)

O relevantnosti zgodnjih družbenih aktivnosti, uveljavljanja v vrstniških skupinah in zgodnjega političnega interesa za poznejšo politično profesionalizacijo na osnovi te raziskave ne moremo presojati. Predvsem pa ne moremo presojati, ali so poklicni politiki in političarke kot otroci in mladostniki bistveno odstopali od svojih vrstnic in vrstnikov (to niti ni bil namen raziskave). Trdimo lahko samo, da so se poslanke in ministrice, ki so sodelovale v naši raziskavi, v mladosti v svojem socialnem okolju uveljavljale brez kakšnih posebnih težav – podobno kot njihovi kolegi. Lahko pa opozoriva na ugotovitve raziskav (npr. Burns idr., 2001) o zmerni, vendar kljub temu pomembni razliki med spoloma glede sodelovanja v šolskih aktivnostih v prid deklet. V kontekstu našega raziskovalnega problema bi te ugotovitve lahko interpretirali takole: zgodnje aktivnosti so vir in preizkus določenih socialnih veščin in verjetno izražajo (tudi) težnjo po (družbenem) uveljavljanju, težnjo, brez katere si je težko zamišljati politično kariero. Tako bi jih

lahko obravnavali kot dejavnik, ki pozitivno vpliva na poznejšo politično socializacijo, še zdaleč pa je ne napoveduje – če bi jo, bi bilo v poklicni politiki vsaj toliko žensk kot moških.

Izobrazba, kompetence in protislovja politične profesionalizacije

Kot pravi Adam (1992: 13), se s politično profesionalizacijo »vedno bolj uveljavlja pravilo, da je akademska izobrazba (se pravi univerzitetna diploma) katerekoli smeri predpogoj za politično kariero«. To potrjujejo tudi podatki raziskave, ki jo je v obdobju 2006–2008 v parlamentih 110 držav izvedla Interparlamentarna unija: le 5% anketiranih parlamentark in parlamentarcev ima samo srednjo šolo, med spoloma pa v višini izobrazbe ni razlik. Tudi med intervjuvankami in intervjuvanci v naši raziskavi močno prevladujejo tisti z univerzitetno diplomo (in več). Med osemnajstimi intervjuvankami prevladujejo univerzitetne diplomantke (devet), pet jih je končalo magistrski ali specialistični študij in dve doktorski študij, dve pa imata končano srednjo šolo. Med štirinajstimi intervjuvanimi poslanci in ministri je prav tako največ univerzitetnih diplomantov (sedem), trije doktorji znanosti, dva sta končala srednjo šolo, po eden pa višjo in poklicno šolo.

Za poklice, iz katerih je najlažje prestopiti v politiko, veljajo poklici s področja prava in ekonomije (Dolan idr., 2007; Palmer in Simon, 2006; Stone in Maisel, 2003). Že Weber (1918/1992: 36) je posebej izpostavil poklic advokata, in sicer dve njegovi značilnosti: advokat je šolan za to, da za naročnike izpelje določeno zadevo tudi zgolj z logično šibkimi argumenti; da se ta poklic podobno kot poklic politika »v precejšnji meri izvaja v javnosti, s sredstvi govorjene in pisane besede,« od učinka teh besed pa je odvisen tudi uspeh v teh dveh poklicih.

Podatki omenjene raziskave Interparlamentarne unije kažejo, da so poleg poklicev s področja prava in ekonomije pogosti še pedagoški poklici (tu prevladujejo ženske), javni uslužbenci in uslužbenke ter uradnice in uradniki na lokalni ravni. Sklenemo lahko, da med politiki in političarkami prevladuje družboslovna in humanistična izobrazba – to velja tudi za intervjuvanke in intervjuvance v naši raziskavi. To hkrati pomeni, da nižje participacije žensk v poklicni politiki v Sloveniji ni mogoče zadovoljivo pojasniti z izobrazbo – ne s stopnjo izobraženosti ne s področjem. Izobraženost žensk namreč narašča hitreje kot izobraženost moških in po podatkih Statističnega urada RS že vse od študijskega leta 1980/1981 med vpisanimi na univerzitetni študij prevladujejo ženske (Statistični letopis, 1981). Izbire izobraževalnih področij so sicer še vedno spolno specifične, vendar prav na področjih, ki med politiki prevladujejo, v Sloveniji prevladujejo ženske: na pravo in ekonomijo npr. so že v študijskem letu 1970/1971 (Statistični letopis, 1971) med vpisanimi prevladovali ženske.

Izobrazba družboslovne in humanistične smeri ni niti nujen niti zadošten pogoj za uspešno delo v politiki niti za samozavesten vstop vanjo. Vendar izobraževanje posreduje vednosti o družbenem, ki je objekt politične refleksije in političnega upravljanja, o strategijah in tehnikah komuniciranja, pogajanj, prepričevanja itd. Ljudje s to izobrazbo verjetno pogosteje vstopajo v poklice, kjer krepijo svoje komunikacijske, pogajalske in odločevalske veščine. Vse to je lahko vir vednosti in kompetenc, relevantnih za poklicno politično delo. Intervjuvanka o prednostih pravne izobrazbe pri opravljanju svoje profesionalne politične funkcije pravi naslednje:

... meni na splošno pravniško znanje izredno pomaga pri vsem, kar delamo, in pri opoziciji, v vladi pa sploh. Vidim tu, kako zelo [...] manjka pravniško znanje, če gledam razprave na vladi [...]. Vse kar delamo, vsi zakoni, vse to je po nekih osnovnih pravnih zakonitostih in je samo pravno znanje meni v tem primeru neprecenljivo. Zelo mi pomagajo tu izkušnje iz gospodarstva, da veš, kako funkcionira sistem, ki je pač malo drugačen... (političarka 3)

Tudi drugi intervjuvanci in intervjuvanke poudarjajo relevantnost znanja in veščin, ki so si jih pridobili z izobraževanjem in pri opravljanju 'osnovnega' poklica. Pomagajo jim pri presojanju zakonskih predlogov, pri presojanju in oblikovanju rešitev, ki sodijo na njihovo strokovno področje, v pomoč in oporo pa so jim tudi organizacijske veščine ter veščine komuniciranja in javnega nastopanja:

... kot celo življenje pedagog in učitelj na več šolah neke izkušnje iz tega imam – ko gre za kakšno zakonodajo v okviru Ministrstva za šolstvo, visoko šolstvo ali kulturo, sem dejansko najbolj kompetenten – iz izkušenj lahko vem, kaj je dobro, če se sprejema nek zakon, kaj so lahko posledice, če nekaj ni ravno najboljše dodelano v zakonu. (politik 8)

... moja prednost so zagotovo te izkušnje [...], ki jih imam iz novinarstva in iz državne uprave in pa moja komunikativnost, tudi javno nastopanje. [...] nimam treme pri izražanju svojih stališč, [...] tudi me ni strah povedat različnega mnenja od prevladujočega ... (političarka 12)

Vendar pa je politika (oz. profesionalna politična funkcija – op. p.), kot poudarja Herzog (1990/1992: 75), poseben poklic, ki zahteva specifične sposobnosti in izkušnje, ki si jih lahko pridobi, kdor dalj časa opravlja politične funkcije⁴ – npr. »poznavanje politično relevantnih organizacij, javnih

⁴ Herzog omenja še dva druga kriterija, zaradi katerih lahko politiko obravnavamo kot poseben poklic: obstajajo stanovske organizacije, ki rekrutirajo in socializirajo politični naraščaj – politične stranke; med političnim slojem se oblikuje bolj ali manj močno občutenje skupinske identitete, pa tudi

uprav, tiska in vplivnih oseb na tem področju.« To po Herzogu politiku daje prednost pred »političnimi 'laiki' ali pred 'priložnostnimi politiki'.« Prednosti teh izkušenj v naši raziskavi poudarjajo tudi intervjuvanke in intervjuvanci z daljšo politično kariero, 'novinke' in 'novinci' pa opozarjajo na težave zaradi neizkušenosti.

Med intervjuvanimi prevladujejo politiki in političarke, ki so se pred vstopom v poklicno politiko že uveljavili v drugi poklicni karieri.⁵ To ne prese- neča. Zgodovina strankarske politike v Sloveniji je relativno kratka, politične stranke pa na svoje liste vabijo ljudi, ki zanje predpostavljajo, da imajo v javnosti ugled (zdravniki in zdravnice, novinarki in novinarji, poslovne ženske in poslovneži, univerzitetni profesorji in profesorice), kar naj bi pozitivno vplivalo na kredibilnost stranke. Med kandidati za poslanske in ministrske funkcije so zato pogosto ljudje, ki v svoji aktualni poklicni karieri niso razmišljali o vstopu v poklicno politiko. V naših intervjujih prav ti praviloma močno poudarjajo svojo strokovnost, pogosteje izražajo distanco do politike, svoje poklicne prihodnosti pa praviloma ne vežejo na politiko. Za najin prispevek je indikativno, da med njimi prevladujejo ženske. Ženske tudi pogosteje poročajo o ambivalentnosti ob vstopu v politiko in pojasnjujejo nelagodje, ki ga občutijo v vlogi profesionalne političarke. V nadaljevanju se omejujeva na tri med seboj povezane vire teh ambivalentnosti in nelagodij ter na upravljanje z njimi: problem 'kontaminiranosti' s politiko, nizek ugled politike, političark in politikov v javnosti in predsodek o politiki kot domeni moških.

Kaj pravzaprav pomeni kontaminiranost s politiko? Kompleksen odgovor na to vprašanje bi morali iskati v njenih kratkoročnih in dolgoročnih vplivih na pogoje vsakdanjega življenja ter v mnogoterih protislovnih pomenih in reprezentacijah politike: npr. politika kot (strankarski) boj za moč in oblast ter zloraba te oblasti in moči; politika kot urejanje javnih oz. družbenih zadev; politika kot javna aktivnost, katere cilj je realizacija načel svobode, enakosti, pravičnosti, solidarnosti. Ne glede na to pa gre v poklicni politiki vselej tudi za moč in oblast, ki določa razmerja med družbenimi podsistemi, znotraj njih in med ljudmi, njihove pravice, dolžnosti in možnosti in s tem pomembno posega v zasebnost. Zato je pri presojanju poklicnega politika vselej v ozadju vprašanje motiva in razumevanje moči: ali moč razume kot sredstvo za doseganje drugih ciljev – egoističnih ali idejnih, kot pravi Weber (1918/1992: 55) (pri čemer se idejni cilji seveda med seboj lahko diametralno razlikujejo – op. p.), ali pa mu gre za moč samo, torej za prestiž. Politikovo delo, opozarja Weber, zahteva hkrati strast in predanost

volitve in volivci politike obravnavajo kot »docela ločeno skupino s posebnimi nalogami, kvalifikacijami, krepostmi (in razvadami)« (ibid.). Več o posebnostih politične profesionalizacije gl. tudi Adam, 1992.

⁵ Herzog govori o »zasebni poklicni karieri« in omenja, da se na zahodu komaj deset odstotkov politikov profesionalizira po tej poti; sicer pa več o načinih politične profesionalizacije v prispevku M. G. Antić in I. Selišnik v tej številki TiP.

na eni strani ter distanco »do stvari in ljudi, samega sebe« na drugi strani. Politik mora nenehno vzpostavljati ravnotežje med prepričanjem oziroma strastjo in odgovornostjo; izogibati se mora pasti 'samo-omame' z močjo, kar je težavno delo, saj je stremljenje po moči neizogibno politikovo sredstvo, določena mera samoljubja pa nujni pogoj uspeha. Webrova refleksija teh protislovnih zahtev in pogojev uspešnosti dela v politiki nakazuje, kako težko je vzdrževati ravnotežje med temi zahtevami in zakaj politika v očeh 'ljudstva' velja za nečeden posel, politiki (in političarke) pa za sumljive. Tega se, kot lahko sklepamo na osnovi intervjujev, kandidatke in kandidati za politične funkcije praviloma zavedajo in marsikdo ob tem občuti nelagodje, o čemer več v nadaljevanju.

Nekateri poklici so še posebej nezdržljivi s politično kariero, vendar so zaradi narave dela s profesionalno politiko tesno povezani in omogočajo pridobivanje znanja, informacij, kompetenc in veščin, ki jih je v profesionalni politiki mogoče s pridom uporabiti. Weber npr. posebej omenja poklic državnega uradnika in novinarske poklice. Visoki uradniki so seveda dobri poznavalci državnega aparata in sistema, kar pa ne pomeni, da bi bili tudi dobri politiki. Uradnik, pravi Weber, namreč ne sme natanko tega, kar politik mora: boriti se. Pristranskost, boj in strast so značilnosti politika, še posebej vodje, uradnik pa mora izvrševati ukaze, tudi če se mu zdijo napačni. Odgovornost je na strani politika, ki odgovornosti ne sme in ne more zvaliti na drugega. Visoko etični uradniki bi bili, pravi Weber, v političnem pomenu neodgovorni in tako etično slabi politiki. V Sloveniji se prestopi visokih državnih uradnikov in uradnic na plačane politične funkcije (in obratno) sicer dogajajo, čeprav ne pogosto. Tudi ena od intervjuvank, pravica po izobrazbi, je pred svojo prvo plačano politično funkcijo opravljala delo visoke državne uradnice na lokalni ravni. Ko se je odločila, da kandidira za mesto poslanke, se je zavedala, da vrnitev v upravo ni – po končanem mandatu je začela s samostojno prakso.

Novinarstvo Weber opredeli kot eno izmed najpomembnejših poklicnih političnih dejavnosti, vlogo novinarjev v politiki pa označi kot izjemno pomembno (1918/1992: 37– 40). Tudi v Sloveniji si je nekaj novinark in novinarjev zgradilo uspešno politično kariero, ki pa jim je preprečila ali vsaj otežila vrnitev v novinarski poklic. Ena od intervjuvank (političarka 7) takole pojasnjuje svojo dilemo pred vstopom v poklicno politiko: »Moja dilema je bila velika, jaz sem pol leta razmišljala o tem, ali narediti ta dejanski prestop; [...] težko si verodostojen, če narediš potem korak nazaj...«

Za politične stranke, ki skušajo volivke in volivce pridobiti z uglednimi imeni, je zanimiva še ena skupina poklicev, ki ima s politiko prav posebno razmerje: tožilski in sodniški. Tudi ti poklici so močno povezani s politiko, hkrati pa zahtevajo dosledno distanciranje od nje. O teh ambivalentnih razmerjih eden od intervjuvancev razmišlja takole:

... ambivalenten odnos je bil pravzaprav specifičen, na eni strani prepoved [prepoved političnega angažmaja – op.p.], na drugi strani pa dnevna potreba po tem, da v okviru teh omejitev, ki jih poklic postavlja, komuniciraš s političnimi akterji, jih prepričuješ, in to je vsekakor bila zanimiva situacija in zanimiva izkušnja. (politik 1)

Nelagodja profesionalnih političark (in politikov)

Ambivalentnost, ki jo vzbuja zaznamovanost s 'politiko', ni značilna samo za omenjene poklice. Intervjuvanka (političarka 6), ki je bila zaposlena na delovnem mestu, ki sicer ni povezano s politikom, kot so z njo povezani prej omenjeni poklici, opozarja, da vstop v profesionalno politiko pomeni, »kot da si na nek način kontaminiran, kot da si nezaželen, kot da si [...] okužen.«

Kakršnakoli povezava s 'politiko', predvsem s politično stranko, vpliva na (medijsko) percepcijo – v spodnji izjavi intervjuvanka, ki ji je to prva poklicna politična funkcija, pripoveduje o neprijetni spremembi potem, ko so jo mediji začeli obravnavati kot političarko:

368

Do takrat, do tistega trenutka sem bila jaz neodvisen strokovnjak, ki [...]svoje stališče zagovarja kot strokovnjak. V trenutku, ko vstopim v njegovo vlado [...], se mojih stališč ne jemlje več kot strokovnih in se jih vedno bolj gleda kot politične, in se mi skladno s tem tudi dopušča vstop v medijski prostor. (političarka 5)

Politiki in (predvsem) političarke v intervjujih svojo distanco do politike kot boja za oblast izražajo s poudarjanjem strokovnosti svojega dela:

... res je bilo treba vse sorte zakonodaje spremeniti [...] In sem rekla: »Glej, mogoče pa, če bom zraven, bom s temi argumenti, ki jih imam ogromno, uspela prepričati, da bomo lahko kaj izboljšali.« ... da probam, če uspe... (političarka 1)

... moja alternativa je bila strokovna alternativa, in to strokovno alternativo je [predsednik vlade] priznaval. Njegova posebnost je bila, da me ni gledal kot človeka z ideologijo, ampak kot človeka z znanjem, in kot človeka z znanjem me je tudi povabil zraven, in meni se je zdelo z njegove strani to neka primerna in zanimiva oblika priznavanja stroke. [...] jaz poskušam v vsem svojem delovanju uveljaviti svojo stroko, politiko uporabljam zato, da uveljavim svojo stroko. (političarka 5)

Prva stvar, zakaj greš, ne zato, da bi bil politik ali pa minister, ampak zato, ker ti je to blizu in lahko neke profesionalne ideje spraviš v ... drugo formo, v življenje. (politik 5)

Poudarjanje strokovnosti je lahko izraz njihovega razumevanja politika kot eksperta, lahko pa je tudi zavestna ali nezavedna strategija, s katero se politiki in političarke distancirajo od 'politike', ki v javnosti ni ravno ugleden poklic – nekakšna strategija upravljanja z nelagodji, ki jih vzbujajo številna protislovja poklicnega političnega dela in njegova negativna javna podoba. Tudi implicitno ali eksplicitno poudarjanje etičnosti, moralnosti lastnega delovanja v politiki je lahko legitimacijska strategija, celo manj dvoumna kot sklicevanje na strokovnost – med ženskami smo jo v raziskavi zasledili pogosteje kot med moškimi:

Jaz sem to vzela kot en zanimiv, odgovoren poklic. In ... vse te igrice, ki se igrajo, pa ti interesi, pa kdo za koga kaj dela, pa s kom se moraš povezati [...] ko sem sodelovala, smo premaknili stvari naprej, ampak nikoli nisem gledala to kot ... da mi mora kdo kaj vrniti. Ker je to vgrajeno v poslanstvo, ki ga v teh funkcijah seveda nosiš s sabo, ko imaš to moč. Uporaba te moči za kaj – je naslednje vprašanje. Nikoli za sebe. (političarka 1)

Jaz lahko danes vsakemu pogledam v oči. Ali desnemu ali levemu ali NN [predsednik vlade – op.p.] ali je snažilka – in mi je prav lepo. Ampak veliko politikov pa ne. Ko pravijo politiki »pogajanja« ... Ja, pogajanja, ampak ti moraš vedeti, do kam se pogajaš, kje so tvoji limiti, kje so tvoje meje. Ne moreš iti čez. (političarka 10)

Jaz to počnem zato, ker sem odgovorna do svojega poslanstva, ki ga opravljam, zato ker rada to počnem, zato ker ... sem dobila neko zaupanje ljudi na volitvah [...] Tudi znotraj nisem nikoli iskala nekih funkcij [...] poznamo ljudi, ki imajo blazno veliko funkcij, učinka pa nobenega od njih ponavadi. [...] Jaz se raje osredotočim na eno stvar in tisto izpeljem profesionalno ... (političarka 9)

... boste ugotovili, da je večina politikov notri zaradi lastnih interesov. In to je problem politike. Tukaj potem podpirajo drug drugega ... V glavnem so to moški [...] In se podpirajo zaradi čisto osebnih koristi, ne zaradi česa drugega. [...] kjer je več žensk v politiki – te skandinavske države – to je drug tip politike ... (političarka 13)

Te izjave podpirajo stereotipne podobe politike kot boja za oblast in stereotipne podobe poklicnega politika kot koristoljubneža, ki svojo funkcijo izrablja za lastne privilegije. Hkrati pa vzpostavljajo izjeme. Z Goffmanom (1963/2008) bi lahko rekli, da znotraj svoje, pogojno rečeno stigmatizirane skupine, vzpostavljajo hierarhije glede na stopnjo 'deviantnosti': 'svojo' skupino delijo na tiste, za katere veljajo negativni stereotipi, in na skupino, ki od teh stereotipov odstopa – vanjo se uvrščajo tudi izjavljalk same.

Političarke se razen tega soočajo tudi s specifičnimi težavami, ki poglobljajo njihovo ambivalentnost in nelagodja, izvirajo pa iz vladajočih predstav, da politika kot izrazito tekmovalno, konfliktno področje 'naravno' pripada moškim. Participacija žensk kljub deklariranemu zagovarjanju enakosti še vedno pomeni odklon od spolnih norm in ogrožanje 'naravne' dominacije moških.⁶ Političarke se neprestano soočajo z nevarnostjo, da bodo naletele na sovražne ali vsaj nenaklonjene odzive; z nelagodjem, da je zaradi razširjene percepcije, ki jo vodijo predsodki in negativna pričakovanja, vsak njihov korak skrbno nadzorovan, vsaka nerodnost, napaka itd. pa potencirana in pospremljena z zmagoslavnim »Saj smo vedeli«.

Vse je odvisno od tega, kaj javnost od političark pričakuje. Če je stališče negativno, potem je vse usmerjeno v potrditev tega negativnega stališča. In se opazijo tisti nastopi, ki govorijo: »No, saj sem vedel!«, »Od ženske tako ni mogoče kaj drugega pričakovati!«, »To pa lahko reče samo ženska!«, »Saj ženska pa o tem nima pojma!« (M. Potrata v Bahovec in Šetinc 2006: 59)

Zdaj je prvič, da je [...] pet ministric. Od osemnajstih. Prej je od osemnajstih bila ena. [...] Tu je ena kritična masa, kjer ljudje lažje vidijo, da smo tudi me ... da lahko ženske od-delajo tudi ministrski posel. [...] Tudi če kateri kaj ne uspe [...], se ob tej masi, ker nas je več, to enako porazgubi, kot pri moških. Če je pa ena, pa njej kaj odpove, je pa konec pa rečejo: »Glej, sej s to babo ni nič ...« (političarka 1)

Naslednja izjava opozarja, da je predsodek o nekompetentnosti še hujši, kadar se presoja mlade političarke, hkrati pa se intervjuvanka s to izjavo izvzema iz negativnega stereotipa o političarkah (ki pa ga eksplicitno ne definira):

⁶ Primer izbruha sovražnosti na račun žensk, ki argumentirano, odločno in ostro zagovarjajo svoja politična stališča, je ekscesna izjava poslanca P. Ruparja v Državnem zboru Republike Slovenije l. 2005 ob obravnavi predloga Zakon o istospolni partnerski zvezi, uperjena neposredno na poslanki M. Širca in M. Potrata.

Jaz sem bila pod bistveno večjim pritiskom kot moški kolegi, ko sem vstopila v politiko: zato ker sem ženska, ker sem mlada ženska, [...] ker nisem tipična političarka v politiki. Sto tisoč nekih predsodkov in nekega čakanja, kdaj bom naredila napako [...] (političarka 9)

Tudi zgornja izjava je goffmanovski primer vzpostavljanja hierarhije znotraj 'svoje' (stigmatizirane) skupine (*ker nisem tipična političarka*), pri čemer intervjuvanka svojo mladost po eni strani razume kot 'hendikep', po drugi pa kot prednost, saj tudi zaradi te lastnosti odstopa od stereotipne podobe (stare, nepriljavne? – op. p.) političarke.

Ne glede na te strategije simbolno in 'materialno' izrinjanje žensk iz profesionalne politike ustvarja nekakšno skupinsko identiteto *manjvrednega drugega* v politiki – v intervjujih političarke namreč govorijo o »nas, ženskah v politiki«. Tako intervjuvanka (političarka 6) npr. eksplicitno izraža ogorčenje nad diskvalifikacijami ministrice za notranje zadeve, ki so ji v interpelaciji očitali, da ni ne mati ne žena: »Veste, kako so to nizkotni očitki, kako poniževalni do ženske.« Podobno intervjuvanka (političarka 9) problematizira odnos do ministrice iz nasprotnega političnega tabora, ki da so jo obsojali vnaprej, »zato ker je ženska, ker je mlada, ker je lepa [...]« Na osnovi tega sicer ne moremo sklepati na apriorno zaveznitvo med političarkami, saj zaradi negotovosti pozicije in 'narave' dela druga drugo dojemajo kot tekmo. Vseeno pa tako zaveznitvo ni izključeno, saj kljub distanci do podob in praks, ki omalovažujejo ženske v politiki, in kljub zadržkom do skupnih bojov za enakost, političarke sklepajo vsaj občasna 'identitetna' zaveznitva.

Sklep

Odločitev za politično profesionalizacijo je odločitev za vstop v poklic, ki je nenehno izpostavljen javni presoji, vstop vanj pa pomembno vpliva na možnosti zaposlitve oz. poklicne kariere po prenehanju mandata. To dvoje sodi med 'dejavnike tveganja', ki otežujejo odločitev za politično profesionalizacijo. Velikost tveganja je močno odvisna od izobrazbe in poklica, ki ga je političarka oz. politik opravljal/a pred nastopom politične funkcije. Izobrazba in predhodne poklicne izkušnje so lahko pomemben vir kompetenc in veščin, s tem pa tudi političarkega oz. politikovega ugleda in kredibilnosti, omogočajo pa ji/mu tudi večjo stopnjo avtonomije predvsem v odnosu do politične stranke in njenih elit (če 'izlet' v poklicno politiko ne pomeni 'kontraindikacije' za 'osnovno' poklicno kariero). Eden od intervjuvancev (politik 5), ki med pogovorom še ni vedel, ali bo nadaljeval politično kariero, opozarja na prednosti svoje eksistenčne neodvisnosti od plačane politične funkcije: »Prednost je v tem, da se mi ni treba ozirati na to, ali se

odpre problem, ki ga vidim kot problem, ali ne, da se ponudi rešitev, ki ima neko strokovno podlago – ne glede na konsekvence – zato se fajtamo.« Se pa hkrati jasno zaveda tudi pomanjkljivosti take pozicije oz. načina dela: zanemarjanje razmerij sil in različnih interesov. To namreč lahko škoduje politični instituciji in tistim, ki jih rešitve neposredno zadevajo.

Za ženske v politiki je problem še bolj zapleten. Soočajo se namreč z vsaj tremi spolno specifičnimi skupinami zahtev in pričakovanj, ki so bolj ali manj izrazito protislovne: da 'dokazujejo', da so na področju, kjer dominirajo moški, 'ohranile' svojo 'ženskost', s tem pa 'spodobnost' in moralno sprejemljivost; da zastopajo 'interese žensk'; da dokažejo, da zmorejo, kar (in kakor) zmorejo moški. Zdi se, da se od sodobnih političark še vedno pričakuje 'opravičila' za prestop demarkacijske črte, ki ločuje 'ženskost' od 'moškosti', ter zagotovila, da kljub poslanski ali ministrski funkciji vestno opravljajo 'svoje' (!) materinske in gospodinjske vloge. Zato je narobe, kar koli naredijo – vselej kršijo katero od norm ali ne izpolnjujejo katerega od kriterijev uspešnosti: ali kršijo norme ženskosti ali se ukvarjajo s problemi, ki v profesionalni politiki veljajo za obrobne. Ena od intervjuvank (političarka 16), opisuje zanimivo strategijo, s katero so poslanke v njeni poslanski skupini poskušale vzpostaviti nekakšno dinamično ravnotežje med nasprotno pričakovanji in normami: vsaka je poleg pričakovanih, 'ženskih' delovnih teles (npr. družina, delo in socialne zadeve, zdravstvo, šolstvo) 'zasedla' vsaj eno od 'netipičnih' delovnih teles.

Strategije, katerih cilj je s pozitivno reprezentacijo žensk v politiki povečati njihov ugled in zaupanje ter povečati možnosti politične profesionalizacije, ženskam delajo medvedjo uslugo, če vztrajajo pri binarni spolni delitvi, pa čeprav na prvi pogled zvenijo afirmativno in političarkam naklonjeno. Sklicevanje na 'žensko naravo', 'žensko energijo', 'ženski način' dela namreč deluje kot norma, po kateri se presoja vedenje političark, in podpira spolno specifično delitev dela v političnem odločanju: njihovi nastopi so hitro ali preostri (gl. op. 6) ali preblagi; političarki, ki nima otrok, se eksplisitno očita nekredibilnost (primer očitkov na račun ministrice za notranje zadeve); norma ženskosti lahko vpliva na nekakšno samocenzuro: »... meni se je zdelo vedno, da smo ženske, ki nimamo otrok, za vprašanja, ki so povezana z družinsko politiko, zlasti z načrtovanjem rojstev, vedno bolj ranljive kot druge, ker tu predsodki prihajajo še posebej do izraza« (političarka 16). A kot ugotavlja ista intervjuvanka, so ženske »v drugih poklicih celo bolj stigmatizirane in imajo celo hujši stekleni stolp nastavljen, kot ga imamo me v politiki. Z nami se ne upajo več, ker me se znamo borit.« Predsodki in stereotipi o političarkah sicer povzročajo nelagodje in ambivalentnost, kljub temu pa mnoge političarke nedvoumno trdijo, da uživajo pri svojem delu. Tako npr. političarka 18, ki se ji zdi, da je »politika sicer umazana do amena,« hkrati trdi, da ji je pisana na kožo.

Nelagodja in ambivalentnosti poleg protislovij politike kot (moškega) 'poklica' in tveganj, ki jih prinaša politična profesionalizacija, dodatno (za mnoge celo ključno) zaostreje nizka stopnja zaupanja v izvršno in zakonodajno vejo oblasti ter v politične stranke v Sloveniji – po podatkih *Evropske družboslovne raziskave* je zaupanje v parlament in politične stranke v Sloveniji med najnižjimi v Evropski uniji (CJM 2006), kar bi lahko pripisali (tudi) prevladujočemu razumevanju politike in političnega kot zgolj boja za oblast.

LITERATURA IN VIRI

- Adam, Frane (1992): Pomen profesionalizacije politike v kontekstu modernizacije političnega sistema. V Adam Frane (ur.), *Politika kot poklic*, 7–18. Ljubljana: Krt.
- Adorno, Theodor W., Else Frenkel-Brunswik, Daniel Levinson in Nevitt Sanford (1950): *The Authoritarian Personality*. New York: Harper & Brothers.
- Althusser, Louis (1971/2000): *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Antić Gaber, Milica (1998): *Ženske v parlamentu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Bahovec, Eva D. (1998): Feminizem in ambivalentnost: Simone de Beauvoir. *Delta* 4/3 (4): 29–40.
- Bahovec, Eva D. (1999): Rousseau in Wollstonecraft – drugič. *Delta* 5/1 (2): 69–89.
- Bahovec, Eva D. in Katarina Šetinc (2007): *Demokracija je ženskega spola*. Ljubljana: Društvo za kulturološke raziskave.
- Burns, Nancy, Kay Lehman Schlozman in Sidney Verba (2001): *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*. Harvard University Press.
- Dolan, Julie, Melissa Deckman in Michele L. Swers (2007): *Women and Politics. Paths to Power and Political Influence*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Gidengil, Elisabeth, Brenda O'Neill in Lisa Young (2008): *Her Mother's Daughter? The Influence of Childhood Socialization on Women's Political Engagement*. Annual meeting of the American Political Science Association, Boston, August 28-August 31, 1–20.
- Godina V., Vesna (1989): Skrite (politične) tendence družinske socializacije: avtoritarni in antiavtoritarni primer. *Družboslovne razprave*. 6 (8): 117–124.
- Goffman, Erving (1963/2008): *Stigma*. Zapiski o poškodovani identiteti. Maribor: Aristej.
- Greenstein, Fred I. (1965): *Children and Politics*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Herzog, Dietrich (1990/1992): *Moderen poklicni politik*. V Adam Frane (ur.), *Politika kot poklic*, 67–90. Ljubljana: Krt.
- Hess, Robert D. in Judith Torney (1967): *The Development of Political Attitudes in Children*. Chicago: Aldine Press.
- Iglitzin, Lynn (1974): *The Making of the Apolitical Woman: Femininity and Sex-Stereotyping in Girls*. V Jane Jaquette (ur.), *Women in Politics*, 25–36 New York: John Wiley.

- Hyman, Herbert H. (1959): *Political Socialization. A Study in the Psychology of Political Behavior*. New York: FreePress.
- Jalušič, Vlasta in Milica Antić Gaber (2001): *Ženske – politike – možnosti: perspektive politike enakih možnosti v srednji in vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Južnič, Stane (1989): *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
- Kolenc, Janez (1993): *Politična kultura Slovencev: raziskovanje odnosa med civilno družbo in državo*. Ljubljana: Karantanija
- Lawless, Jennifer L. in Richard L. Fox (2005): *It Takes a Candidate: Why Women Don't Run for Office*. New York: Cambridge University Press.
- Luthar, Breda (2008): *Proizvodnja slave: politika v popularni kulturi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mayer, Jeremy D. in Heather M. Schmidt (2004): *Gendered Political Socialization in Four Contexts: Political Interest and Values among Junior High School Students in China, Japan, Mexico, and the United States*. *The Social Science Journal*. 41: 393–407.
- Miheljak, Vlado (2002): *Mladi kot subjekt in objekt politike*. V Vlado Miheljak (ur.), *Mladina 2000*, 105–164. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.
- Orum, Anthony M., Roberta S. Cohen, Sherri Grassmuck in Amy Orum (1977): *Sex, Socialization, and Politics*. V Marianne Githens in Jewel L. Prestage (ur.), *A Portrait of Marginality: The Political Behavior of the American Woman*, 17–37. New York: David McKay.
- Palmer, Barbara in Dennis Simon (2006): *Breaking the Political Glass Ceiling: Women and Congressional Elections*. New York: Routledge.
- Segal, Lynn (1978): *Is the Future Femal? Troubled Thoughts on Contemporary Feminism*. London: Virago.
- Shields, Todd G. in Robert K. Goidel (1997): *Participation rates, socioeconomic class biases, and congressional elections: A cross-validation, 1958–1994*. *American Journal of Political Science*. 41: 683–691.
- Snitow, Ann (1995): *Intervju z Ann Snitow*. *Intervjuvale: Antić, Milica G., Bahovec, Eva D.* in Erika Repovž. *Delta* 1/3 (4): 161–167.
- Stone, Walter J. in L. Sandy Maisel (2003): *The Not-So-Simple Calculus of Winning: Potential U.S. House Candidates' Nominations and General Election Prospects*. *Journal of Politics*. 65 (4): 951–77.
- Verba, Sidney, Key Lehman Schlozman in Hanry Brady (1995): *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Verba, Sidney, Nancy Burns in Kay Lehman Schlozman (1997): *Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement*. *Journal of Politics*. 59: 1051–72.
- Weber, Max (1918/1992): *Politika kot poklic*. V Adam Frane (ur.), *Politika kot poklic*, 21–66. Ljubljana: Krt.
- Wolfinger, Raymond in J. Steven Rosenstone (1980): *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.

Internetni viri

Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments 2008. Reports and Documents n° 54 (Inter-Parliamentary Union)

URL: <http://www.ipu.org/pdf/publications/equality08-e.pdf> (17. 12. 2011)

Evropska družboslovna raziskava 2004 – SJM 2004/2 (2006, Univerza v Ljubljani, FDV-IDV, CJMMK)

URL: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/ESS_2004_primerjava_izbranih_vidikov_po_drzavah_graficno.pdf (25. 2. 2012) Statistični letopis 1971 (Statistični urad RS)

URL: http://www.stat.si/letopis/1971/1971_26.pdf (8. 1. 2012) Statistični letopis 1981 (Statistični urad RS)

URL: http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?leto=1981&jezik=si (8. 1. 2012)